

Vem begår hets mot folkgrupp? En inledande fallstudie

av Martin Tunström

I denna artikel gör författaren en mindre studie av 17 färska domar om hets mot folkgrupp, för att utröna vilka personer som begår detta brott, efter att ha redogjort för brottet och dess bakgrund.

1. Inledning

Med Internets utbredning har möjligheten för enskilda att genom s.k. sociala medier skriva texter samt lämna andra typer av meddelande med olika budskap vuxit explosionsartat. Enligt Internetstiftelsen använde 95 procent av befolkningen år 2019 sig av Internet (Internetstiftelsen 2019, s. 7) och sedan år 2000 har antalet svenskar som har tillgång till Internet ökat från runt 51 procent till 98 procent (a. a., s. 9). Andelen av befolkningen som använder sig av sociala medier har ökat från 53 procent år 2010 till 83 procent år 2019 (a. a., s. 107). Detta har även fört med sig att meddelanden som utgör ett brott i lagens mening även fått en ytterligare arena utöver den ”fysiska världen”.

Enligt Brottsförebyggande rådet (BRÅ) har andelen brott med hatbrottsmotiv på internet ökat från nio procent år 2016 till 15 procentenheter år 2018, av det totala antalet hatbrott (BRÅ 2019:13, s. 8). Bland de brott som fått en spridning på internet finns hets mot folkgrupp. Enligt BRÅ har andelen anmälda brott med brottsrubriceringen hets mot folkgrupp, av de polisanmälda brotten med identifierade hatbrottsmotiv efter huvudbrott, ökat från 621 år 2013 till 1 164 år 2018 (BRÅ 2019:13, s. 30). Påföljden för brottet är oftast böter (eller villkorlig dom). Ibland bestämts påföljden dock till fängelse – t.ex. gatukonstnären Dan Park tillhör dem som fått avtjäna en sådan påföljd inom kriminalvården.

Inom den nationalistiska organiserade politiska miljön vill en del framställa det som att det i huvudsak är äldre pensionärer som dömts för brottet hets mot folkgrupp för att de formulerat sig slarvigt på internet. I den här begränsade studien vill jag därför undersöka om detta stämmer. Eftersom undertecknad genomför den här studien ideellt och inom ramen för den här festskriften, har

jag inte haft möjlighet att bearbeta en större mängd domar, och har därför avgränsat antalet till sjutton stycken, som meddelats under maj – september 2020.

2. Rättslig reglering

Av brottsbalken (1962:700), BrB, framgår det att brottsrubriceringen hets mot folkgrupp avser att någon uppsåtligt i uttalande eller i annat meddelande som sprids hotar eller uttrycker missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt ursprung, etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning eller könsöverskridande identitet eller uttryck (16 kap. 8 § 1 st. BrB).

Påföljden är fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, böter. Är brottet dock grovt stadgar brottsbalken att påföljden ska bestämmas till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år (16 kap. 8 § 2 st. BrB). Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om meddelandet haft ett särskilt hotfullt eller kränkande innehåll och spritts till ett stort antal personer på ett sätt som varit ägnat att väcka betydande uppmärksamhet (*Ibid.*).

Vid brott enligt bestämmelsen om hets mot folkgrupp finns det inget brottsoffer i form av en fysisk individ. Hets mot folkgrupp är ett ”brott mot staten” i brottsbalkens kapitel om ”brott mot allmän ordning”, och ”de gärningar som avses riktar sig mot en folkgrupp som sådan, inte mot enskilda medlemmar av gruppen. Skyddet för enskilda medlemmar följer endast indirekt av att gruppen i sin helhet skyddas” (NJA 1978 s. 3).

Sker uttalanden i en tidskrift eller i ett program eller i en teknisk upptagning gäller dock andra processregler, rörande bl.a. vilka myndigheter som beslutar om förundersökning eller väcker åtal. I tryckfrihetsförordningen (1949:105), TF, anges nämligen att hets mot folkgrupp i tryckt form är ett tryckfrihetsbrott (7 kap. 6 § TF) och sker uttalanden i ett program eller en teknisk upptagning och är straffbara enligt lag, stadgar yttrandefrihetsgrundlagen (1991:1469), YGL, att uttalandena ska anses vara yttrandefrihetsbrott (5 kap. 1 § YGL).

Enligt tryckfrihetsförordningen är Justitiekanslern (JK) ensam åklagare när det gäller tryck- och yttrandefrihetsbrott (9 kap. 2 § TF). JK kan uppdra åt kammaråklagare att ombesörja att förundersökning verkställs samt att därefter redovisa tillbaka resultatet till Justitiekanslern (14 § 2 st. förordningen [1975:1345] med instruktion för Justitiekanslern).

JK har att förhålla sig till de s.k. instruktionerna i tryckfrihetsförordningen, som stadgar ”att tryckfriheten är en grundval för ett fritt samhällsskick” samt att bl.a. Justitiekanslern alltid ska ”uppmärksamma ämnet och tanken mera än uttrycket, liksom syftet mera än framställningssättet samt i tveksamma fall hellre fria än fälla” (1 kap. 10 § TF). Det s.k. spridningsrekvisitet innebär att ett yttrande, för att kunna anses utgöra hets mot folkgrupp, måste vara spritt. Lagstiftaren anser att ett budskap, för att anses ha blivit spritt måste ha överförts till andra personer utanför den privata sfären samt till fler än ett fåtal personer (prop. 1986/87:151, s. 109). Det föreligger preskriptionstid vid tryckfrihets- och yttrandefrihetsbrott. Vid tryckfrihetsbrott innebär det att allmänt åtal för tryckfrihetsbrott skall väckas inom sex månader när det gäller i fråga om periodisk skrift, för vilken vid utgivningen gällde utgivningsbevis, samt ett år vid annan skrift från det skriften utgavs (9 kap. 5 § TF).

Bestämmelsen om hets mot folkgrupp tillkom 1948 till följd av publicisten Einar Åbergs (1890–1970) antisemitiska verksamhet och kom därför inledningsvis att kallas ”Lex Åberg”. Åberg var en svensk antisemitisk författare och bokhandlare som hösten 1941 bildade Sveriges antijudiska kampförbund (SAJKF). Före lagens tillkomst hade Åberg åtalas samt dömts för förargelseväckande beteende bland annat för att han den 20 oktober 1941 i sin butikslokal på Beridarbansgatan i Stockholm monterade upp en skylt med budskapet att ”Judar och halvjudar äga ej tillträde” (SvJT 1942, rf. s. 83) samt för att den 23 mars 1943 i centrala Stockholm på offentlig plats burit en skylt med bl. a. texten ”judarna äro krigets upphovsmän och anstiftare”.

Lagen anger inte explicit vad missaktningen ska bestå av för något. I rättspraxis har bl.a. hakkorset ansetts utgöra en sådan typ av yttring som uppmanar till rashat och glorifierar Tredje riket och dess illdåd mot framförallt den judiska

befolkningen (jfr NJA 1996 s. 577). Generella hyllningar av Adolf Hitler anses av domstol utgöra hets mot folkgrupp mot judar då Hitler betraktas som intimt förknippad med Förintelsen (se bl.a. Örebro tingsrätts dom den 2 december 2016 i mål nr B 2614-15).

3. Undersökning

Avsikten i föreliggande kapitel är att studera med ett urval om sjutton domar hur brottet hets mot folkgrupp förhåller sig till gärningspersonens bakgrund. Vilka är det som gör sig skyldiga till hets mot folkgrupp? Med hjälp av undersökningsföretagets Acta Publica:s rättsdatabas har undertecknad tagit fram fällande domar från såväl tingsrätterna som hovrätterna avseende perioden 26 maj 2020 till 22 september 2020. Undertecknad har med samma tjänst även fått fram inkomstuppgifter för de studerade gärningspersonerna.

Studien visar att medelåldern vad avser gärningspersonen är 38 år. Den yngsta gärningspersonen är 18 år. Den äldsta gärningspersonen är 74 år, och tre gärningspersoner var ålderspensionärer (65 år och äldre). Rörande ålderskategorin 30 - 49 år var 5 gärningspersoner inom detta intervall, dvs. 29,41 procent. Vad gäller kön är majoriteten av de dömda män – 15 av de dömda gärningspersonerna är män och två av dem är kvinnor. Beträffande den geografiska hemvisten är det endast en som är folkbokförd i en storstad, Göteborg, och de resterande gärningspersonerna har sin hemvist i någon mindre eller medelstor kommun.

Studien visar vidare att den genomsnittliga årsinkomsten senaste taxeringsåret för de studerade gärningspersonerna uppgick till 231 111 kronor. Fem personer är s.k. nolltaxerare. Den med högst inkomst taxerade en inkomst om 682 590 kronor. Bortsett från nolltaxerarna taxerade den som tjänade minst en inkomst om 53 262 kronor (2019 års taxering).

Den vanligaste påföljden är dagsböter förenat med villkorlig dom eller någon av dessa båda påföljder. Beträffande fyra av de dömda gärningspersonerna fastställdes en annan påföljd – ungdomsvård med särskild föreskrift för en gärningsperson, skyddstillsyn för två gärningspersoner, och ungdomstjänst om 30

timmar för en person. Det ska dock i sammanhanget påpekas att de tre första av dessa gärningspersoner även dömdes för andra brott än hets mot folkgrupp.

Undersökningens resultat visar att det är i huvudsak är män som begår brottet hets mot folkgrupp, något som är i linje med forskningen kring kriminalitet och kön i allmänhet, enligt bl.a. den brittiska sociologen Anthony Giddens (Giddens & Griffiths 2007, s. 601). Enligt Brottsförebyggandet rådet (BRÅ) svarade män för 84 procent av alla lagföringsbeslut i Sverige (BRÅ 2019, s. 15). I föreliggande studie svarade männen för 88 procent av domarna. Vad gäller ålder anger Giddens *et al* att det oftare är yngre personer som begår brott (a. a., s. 601). Enligt BRÅ:s statistik så svarar ålderskategorin 30 - 49 år för 34 procent av lagföringsbeslut och personer över 50 år för 19 procent av lagföringsbesluten (BRÅ 2019, s. 15). Några uppgifter avseende personer över 65 år redovisas inte i BRÅ-rapporten. Den här studien visar att genomsnittsåldern för en gärningsperson är 38 år samt att 29,4 procent av de dömda var i åldersintervallet 30 - 49 år och 17 procent av de dömda var 65 år eller äldre. Även om de två sistnämnda siffrorna innebär en underrepresentation för det åldersintervallet, bör man med bakgrund av det begränsade materialet inte dra alltför långtgående slutsatser.

Den genomsnittliga årsinkomsten i riket uppgår enligt Medlingsinstitutet till 423 600 kronor (Medlingsinstitutet 2020, s. 12) och mot bakgrund av den här ovan redovisade genomsnittliga inkomsten bland gärningspersonerna kan det konstateras att dessa tjänar mindre än genomsnittsinkomsttagaren här i landet.

Föreliggande undersökning har utgått från ett mycket begränsat urval av domar där en enskild dömts för brottet hets mot folkgrupp. Att dra alltför långtgående slutsatser utifrån de uppgifter som undersökningen presenterar bör därför undvikas. För att få en mer gedigen kunskapsgrund när det gäller vem som begår brottet hets mot folkgrupp måste fler domar studeras. Även andra aspekter än taxerad inkomst, ålder och kön bör studeras när det gäller de dömda gärningspersonerna. Det vore exempelvis av intresse att inhämta uppgifter från olika läroverk för att se vilken utbildningsbakgrund de dömda har. Även frivårdens yttranden till tingsrätterna efter företagen personutredning skulle kunna

studeras för att få kunskap om gärningspersonernas socioekonomiska bakgrund. I vart fall förefaller det inte finnas stöd för (det retoriska) påståendet att det framförallt skulle vara pensionärer som åtalas för hets mot folkgrupp.

Referenser

Litteratur

- Andersson, Jenny (2020). *Svenskarna och internet 2019*. Internetstiftelsen
- Giddens, Anthony & Griffiths, Simon (2007). *Sociologi*. 4. omarb. uppl. Lund: Studentlitteratur

Offentliga tryck

- Forselius, Nina & Westerberg, Sara (2019). *Hatbrott 2018: statistik över polisanmälda brott med identifierade hatbrottsmotiv*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet
- *Löneskillnaden mellan kvinnor och män 2019: vad säger den officiella lönestatistiken?*. (2020). Stockholm: Medlingsinstitutet
- *Personer lagförda för brott 2019* (Elektronisk resurs). (2017). Brottsförebyggande rådet
- Proposition 1986/87:151: *Om ändringar i tryckfrihetsförordningen m.m.*

Rättsfall

- Attunda tingsrätts dom den 8 september 2020 i mål nr B 6318-18
- Alingsås tingsrätts dom den 26 maj 2020 i mål nr B 207-20
- Blekinge tingsrätts dom den 26 augusti 2020 i mål nr B 1760-20
- Blekinge tingsrätts dom den 10 september 2020 i mål nr B 2362-20
- Blekinge tingsrätts dom den 11 juni 2020 i mål nr B 102-20

- Borås tingsrätts dom den 22 september 2020 i mål nr B 648-20
- Falu tingsrätts dom den 10 juni 2020 i mål nr B 954-20
- Göteborgs tingsrätts dom den 2 juni 2020 i mål nr B 4840-20
- Hovrätten för västra Sveriges dom den 1 juni 2020 i mål nr B 1055-20
- Luleå tingsrätts dom den 18 juni 2020 i mål nr B 3615-19
- Nyköpings tingsrätts dom den 9 juni 2020 i mål nr B 151-20
- Södertäljes tingsrätts dom den 3 september 2020 i mål nr B 40-20
- Skaraborgs tingsrätts dom den 15 september 2020 i mål nr B 2504-19
- Sundsvalls tingsrätts dom den 27 maj 2020 i mål nr B 763-20
- Svea hovrätts dom den 29 maj 2020 i mål nr B 6998-19
- Svea hovrätts dom den 7 juli 2020 i mål nr B 6466-20
- Vänersborgs tingsrätts dom den 21 september 2020 i mål nr B 2175-20
- Örebro tingsrätts dom den 2 december 2016 i mål nr B 2614-15
- Svensk Juristtidning 1942, referatdelen, s. 83
- NJA 1978 s. 3
- NJA 1996 s. 577

Författningstext har inte tagits upp bland referenserna.¹

¹ Författaren är socionom och har även studerat kurser i historia, ekonomisk historia, juridik, retorik m.m. på universitet. Han har varit nämndeman vid Helsingborgs tingsrätt, är ordförande för föreningen Juridikfronten och är även ansvarig utgivare för Samhällsmagasinet Avsnitt. Han arbetar normalt som handläggare på Helsingborgs stad, men är i nuläget tjänstledig för att arbeta med att understödja sina kollegor i juridiska angelägenheter.